

İNGİLİS DİLİNDƏ DİSKURSİV MARKERLƏRİN BƏZİ XÜSUSİYYƏTLƏRİ

XX əsrin ikinci yarısında diskurs, onun mahiyyəti və xüsusiyyətləri barədə müxtəlif fikirlər meydana gəlmişdir; bu barədə terminoloji aydınlaşmalar, təhlillər aparılırdı. Diskurs təlimində getdikcə aydınlaşmalar – onun kriteriyasının müəyyənləşdirilməsi bu istiqamətdəki tədqiqatların yeni tərəflərini üzə çıxartdı. Belə problemlərdən biri də diskursiv markerlərlə bağlıdır. Aparılan çoxsaylı tədqiqatlarda bu terminin məna tutumu, əhatə dairəsi müxtəlif yanaşmalardan asılı olaraq müəyyənləşmiş və diskursiv markerlərin geniş linqvistik şərhı verilmişdir. Bu nəzəriyyənin inkişafı nöqtəyi-nəzərindən onların indiki öyrənilmə səviyyəsi bir çox məsələlərə aydınlıq gətirmiş və diskursun koqeziyası və koherentliyi kontekstində yeni tədqiqat istiqamətlərini müəyyənləşdirmişdir. Diskursun koqeziyası onun struktur xüsusiyyətləri ilə bağlıdır. Bu kontekstdə aparılan tədqiqatlar diskursiv markerlərin mətni bütövlüyün formalaşmasındakı rolunu üzə çıxartdı. Bu barədə german və slavyan dilləri üzrə kifayət qədər tədqiqat əsərləri meydana gəlmişdir.

Diskursun koherentliyinin diskursiv markerlərlə əlaqəsi çox mühüm məsələdir. Diskursun koherentliyi koqeziyasından geniş anlayışdır; yəni koherentlik həm struktur, həm də semantik bütövlüyü əhatə edir. Buraya formal qrammatik aspektlə yanaşı, diskursun semantik-praqmatik aspekti də daxildir. Deməli, diskursun koherentliyi mətni bütövlüyü təmsil edir. Diskursiv markerlər bu aspektdə subyektin məqsədini, nitq hədəfinə münasibətini bildirmək üçün geniş şəkildə istifadə olunur. İnsanların şüurunun indiki inkişaf səviyyəsi diskursda hansısa fikrə münasibət bildirmək, qarşı tərəfə təsir effektinin səviyyəsini yüksəltmək üçün çoxlu sayda diskursiv markerlərdən istifadəni aktuallaşdırır. Müasir ingilis dilində modal-predikativ birləşmələr (as I say, you know, I mean, I think), cümlələr (to begin with, of course, by the way), zərflər (right, particularly, so, then), nidalar (yes, okay), bağlayıcılar (and, or, because) qeyd olunan aspektdə daha çox istifadə olunan markerlərdir [8].

Diskursiv markerlər müxtəlif nitq hissələrindən formalaşaraq çoxplanlı funksiya yerinə yetirir; bir tərəfdən diskursun seqmentlərini göstərir, digər tərəfdən diskursiv bütövlüyün formalaşma mexanizminə işarə edir, digər tərəfdən də diskursun illokutiv səciyyəsinə formalaşdırır. Markerlərin illokutiv səciyyəsinə praqmalinqvistlər daha çox tədqiq etmişlər. İstənilən halda diskurs bu xüsusiyyətlərdən kənarında mövcud deyil. Diskursiv markerlərin əsas funksiyası diskursun seqmentlərini birləşdirməkdən və onun bütövlüyünü təmin edən markerləri göstərməkdən ibarətdir. D.Şifrinin bu konsepsiyasını irəli sürməklə diskursiv markerlərin təbiətini aydınlaşdırdı və onların diskursda müəyyənləşməsi kriteriyasını müəyyənləşdirdi [5]. Onun bu konsepsiyasının mahiyyəti ondadır ki, diskursiv markerlər diskursun seqmentləri arasında əlaqə yaratmır, diskursun seqmentləri arasındakı əlaqəni göstərir.

Diskursiv markerlər daim inkişaf edir, dildə yeniləri yaranır və nəticədə dilin kommunikativ ehtiyacları ödənilir. Məsələn, german və türk dillərində modal sözlərin meydana çıxması və onların müstəqil qrammatik söz qrupunu yaratması (köməkçi nitq hissələri) diskursiv vahidlərin bu aspektdə formalaşaraq fəaliyyət göstərməsi kommunikasiyada nitqin optimallaşmasına geniş imkanlar açır.

Biz D.Şifrinin bu konsepsiyasından çıxış edərək bəzi markerləri nəzərdən keçirəcəyik. Məsələn:

“And it was natural; for I had become one of the notorieties of the metropolis of the world, and it turned my head, not just a little, but a good deal. You could not take up a newspaper, English, Scotch, or Irish, without finding in it one or more references to the “vest-pocket million-pounder” and his latest doings and saying. At first, in these mentions, I was at the bottom of the personal-gossip column; next, I was listed above the knights, next above the baronets, next above the barons, and so on, and so on, climbing steadily, as my notoriety augmented, until I reached the highest altitude possible, and there I remained, taking precedence of all dukes not royal, and of all ecclesiastics except the primate of all England. But mind, this was not fame; as yet I had achieved only notoriety. Then came the climaxing stroke - the accolade, so to speak - which in a single instant transmuted the perishable dross of notoriety into the enduring gold of fame: Punch caricatured me! Yes, I was a made man now; my place was established. I might be joked about still, but reverently, not hilariously, not rudely; I could be smiled at, but not laughed at. The time for that had gone by. Punch pictured me all a-flutter with rags, dickering with a beef-eater for the Tower of London. Well, you can imagine how it was with a young fellow who had never been taken notice of before, and now all of a sudden couldn't say a thing that wasn't taken up and repeated everywhere; couldn't stir abroad without constantly overhearing the remark flying from lip to lip, "There he goes; that's him!" couldn't take his breakfast without a crowd to look on; couldn't appear in an operabox without concentrating there the fire of a thousand lognettes. Why, I just swam in glory all day long- that is the amount of it” [6].

Diskursda “and” və “yes” markerləri özündən əvvəlki və sonrakı seqmentlər arasındakı əlaqəni göstərir. D.Şifrinin diskursiv markerlərlə bağlı bu fikrində faktik olaraq “göstərmə”nin şərti anlamda işlənməsi özünü göstərir. Müqayisə üçün deyək ki, qeyd olunan formal vahidlər mətnin bütövləşməsi prosesində əlaqələndirici rola malikdirsə, mətni iyerarxiyanın qurulması aspektində öyrənilirsə, diskursda markerlər bu iyerarxiyanın seqmentlərini ayırır və onlar arasındakı əlaqəni göstərir. Ona görə də göstərmə anlayışına uyğun olaraq marker (diskursiv marker) terminindən istifadə olunur. Yuxarıda verilmiş diskursda “And it was natural (Və bu təbii idi)”; “Yes, I was a made man now; my place was established” (Bəli, mən indi yaradılmış bir insan idim) makromətnin (and) və mikromətnin komponentlərinin (yes) əlaqələnməsini göstərir. Qeyd olunan markerlər seqmentlər arasındakı birləşdirici (and), ikincidə isə (yes) təsdiqləyici, gücləndirici əlaqənin mövcudluğunu göstərir. Diskurs canlı olduğu

¹¹⁰Bakı Slavyan Universiteti

üçün diskursiv markerlərin seqmentlərarası əlaqələndirici funksiyası özünü canlı şəkildə göstərir. Bu vaxt diskursda intonasiya, vurğu, jestlər və digər bu kimi vasitələr mühüm rol oynayır.

Diskursda belə fərqlənmələr nitqin anlanılmasında böyük rol oynayır. Çünki diskursda seqmentlər arasında əlaqələnmənin hansı münasibətlər üzərində qurulması diskursiv markerlərin seçiminə şərait yaradır. Məsələn:

“You will remember that the Bank of England once issued two notes of a million pounds each, to be used for special purpose connected with some public transaction with a foreign country. For some reason or other only one of these had been used and canceled; the other still lay in the vaults of the Bank. Well, the brothers, chatting along, happened to get to wondering what might be the fate of a perfectly honest and intelligent stranger who should be turned adrift in London without a friend, and with no money but that million-pound bank-note, and no way to account for his being in possession of it. Brother A said he would starve to death; Brother B said he wouldn't. Brother A said he couldn't offer it at a bank or anywhere else, because he would be arrested on the spot. So they went on disputing till Brother B said he would bet twenty thousand pounds that the man would live thirty days, anyway, on that million, and keep out of jail, too. Brother A took him up. Brother B went down to the Bank and bought that note. Just like an Englishman, you see; pluck to the backbone. Then he dictated a letter, which one of his clerks wrote out in a beautiful round hand, and then the two brothers sat at the window a whole day watching for the right man to give it to” [6].

Verilmiş mətndə “so” (beləliklə) diskursiv markeri işlənmişdir; o, diskursu iki yerə bölərək ona qədərki hadisələrə sanki yekun vurur və sonrakı hadisələrə başlanğıc verir. “So” diskursiv marker diskursun özündən əvvəlki və sonrakı seqmentləri arasındakı ümumiləşdirmə-nəticə münasibətlərini göstərir.

“And” marker diskursun özündən əvvəlki seqmenti ilə sonrakının arasındakı birləşdirici-əlaqələndiricinin indikatoru rolunu oynayır. Bu markerlə əsərin qəhrəmanının sonrakı həyat hekayəsinin nəqli başlayır; əvvəlki ilə müqayisədə yeni həyat təsvir olunur. “And” markeri diskursun böyük bir parçası ilə digəri arasındakı birləşdirici əlaqəni göstərir və bu seqmentin bir hissəsində də digər markerlər vardır. Markerlərin belə sisiləsi diskursun bütövləşməsinə təmin edir. Diskursiv markerlər diskursun əlaqələnmə sisteminin göstəricisidir.

Diskursiv markerlər içərisində bağlayıcıların mühüm yeri vardır. Mətn dilçiliyi meydana gələnə qədər bağlayıcılar və digər köməkçi nitq hissələrinin linqvistik tərifini söz və cümlə kontekstində müəyyənləşdirildilər. Lakin bu bərdəki müasir tədqiqatlar bağlayıcıların və digər köməkçi nitq hissələrinin daha geniş funksiyasını üzə çıxartdı. XX əsrin ortalarından mətn dilçiliyinin inkişafı ilə bağlı mətn koqeziyasının və koherentliyi üzrə tədqiqatlar mətnin bütövləşməsində bağlayıcıların və digər köməkçi dil vahidlərinin əlaqələndirici rolu diqqətə öyrənilməyə başlanılır. Bu vaxt köməkçi nitq hissələrinin dilin formal vahidləri olaraq daha geniş funksiyaya malik olduqları sübut olundu. Nəticə etibarı ilə ənənəvi qrammatika kitablarında qeyd olunmayan digər funksiyalar da təsdiqləndi. Beləliklə, bağlayıcı, ədat, modal sözlər, ön qoşmalar, artıklar və digər köməkçi sözlərin dildəki funksiyasının söz, söz birləşməsi, cümlə ilə məhdudlaşmadığı müəyyənləşdi və mətnin struktur, struktur-semantik cəhətdən bütövləşməsində onların rolu çoxlu sayda tədqiqat mövzusunda çevrildi. Bunlarla yanaşı, diskurs təliminin meydana gəlməsi həmin dil vahidlərinin digər xüsusiyyətlərini də aşkarladı. Bu da diskursun formalaşmasında, onlardakı informativ bütövlüyün yaranmasında həmin dil vahidlərinin funksiyası ilə bağlıdır. Bu kontekstdə D.Şifrin tərəfindən diskursiv markerlərin tədqiqata cəlb olunması markerlərin geniş miqyasda öyrənilməsinə təkan verdi. Dilçiliyin müasir səviyyəsində dilin qeyd olunan formal vahidlərinin diskurs kontekstində funksional xüsusiyyətlərinin tədqiq olunması həmin dil vahidlərinə daha geniş aspektdə baxmağı tələb edir.

Bağlayıcıların markerlik funksiyası diskurs kontekstində reallaşır. Məsələn, bağlayıcı sözlər arasında işlənirsə, bu onların diskursiv funksiyasına aid deyil; ondan kiçik miqyasda aiddir. Bağlayıcılar o halda diskursiv kontekstə daxil olur ki, diskursun seqmentlərini bağlamağa xidmət edir. Ona görə də dilçilikdə belə bir fikir mövcuddur ki, diskursiv markerlər klauzlardan böyükdür.

“With so much flying fish there should be dolphin,” he said, and leaned back on the line to see if it was possible to gain any on his fish. But he could not and it stayed at the hardness and water-drop shivering that preceded breaking. The boat moved ahead slowly and he watched the airplane until he could no longer see it” [3].

Bu fikir markerin strukturuna görə deyil, onun diskursun hansısa seqmentini əhatə etməsi, diskursu təsir dairəsinin miqyası ilə bağlıdır. Verilmiş misalda “But” (ancaq) diskursun ona qədərki hissəsinə qarşı sonrakı fikrin ifadə olunmasına şərait yaradır.

Diskursun qeyd olunan seqmentləri arasında kontrastiv əlaqənin göstəricisi qeyd olunan bağlayıcıdır. Onun diskursu təsir effekti diskursun digər istənilən komponentindən miqyasına görə böyükdür. Başqa bir misal:

“When the boy came back the old man was asleep in the chair and the sun was down. The boy took the old army blanket off the bed and spread it over the back of the chair and over the old man's shoulders They were strange shoulders, still powerful although very old, and the neck was still strong too and the creases did not show so much when the old man was asleep and his head fallen forward. His shirt had been patched so many times that it was like the sail and the patches were faded to many different shades by the sun. The old man's head was very old though and with his eyes closed there was no life in his face. The newspaper lay across his knees and the weight of his arm held it there in the evening breeze He was barefooted” [3].

“When the boy” diskursun bir neçə komponentindən ibarət seqmenti əhatə edir; markerin ifadə etdiyi zaman sonrakı hadisələrin (qeyd olunan seqmentin) zaman göstəricisinə çevrilir. Onu belə əyaniləşdirmək olar: Nə vaxt ki, oğlan qayıtdı (oğlan qayıdanda), gün çıxmışdı, qoca stolda yatırdı, oğlan onun adevalla kürəyini örtüdü, onun təəccüb doğuran güclü çiyinlərini görür və s. Diskursun bu seqmentində hadisələrə işarə edən, qeyd olunan marker hadisələr arasındakı əlaqəni nümayiş etdirir:

“You know (axı; sən bilirsən ki), I even kept my old suit of rags, and every now and then appeared in them, so as to have the old pleasure of buying trifles, and being insulted, and then shooting the scoffer dead with the million-pound bill. But I couldn't keep

that up. The illustrated papers made the outfit so familiar that when I went out in it I was at once recognized and followed by a crowd, and if I attempted a purchase the man would offer me his whole shop on credit before I could pull my note on him" [4]. Verilmiş misalda "You know (axı; sən bilirsən ki,...)", markeri diskursda məşhurlaşmış bu yoxsul adamın mövcud vəziyyətinə işarə edən bir seqmentdir, digər seqmenti isə onun mövcud vəziyyətinə görə cəmiyyətdə dəyərləndirilməsi ilə bağlıdır. Diskursun qeyd qeyd olunan iki seqmenti səbəb-nəticə əlaqəsi ilə bir-birinə bağlanır. Onun göstəricisi yuxarıda qeyd etdiyimiz modallıq markeridir. İngilis bədii mətnlərində qeyd olunan markerin işləklilik tezliyi çox yüksəkdir. İngilis dilinin istər elmi, istərsə də digər üslublarında modal sözlərin marker kimi fəaliyyəti çox fəaldır. Digər nümunəyə baxaq:

"He gripped my hand hard, and braced up, and was all right and lively after that for the dinner – which didn't come off. No; the usual thing happened, the thing that is always happening under that vicious and aggravating English system – the matter of precedence couldn't be settled, and so there was no dinner. Englishmen always eat dinner before they go out to dinner, because they know the risks they are running; but nobody ever warns the stranger, and so he walks placidly into trap. Of course(əlbəttə), nobody was hurt this time, because we had all been to dinner, none of us being novices excepting Hastings, and he having been informed by the minister at the time that he invited him that in deference to the English custom he had not provided any dinner. Everybody took a lady and processioned down to the dining-room, because it is usual to go through the motions; but there the dispute began. The Duke of Shoreditch wanted to take precedence, and sit at the head of the table, holding that he outranked a minister who represented merely a nation and not a monarch; but I stood for my rights, and refused to yield. In the gossip column I ranked all dukes not royal, and said so, and claimed precedence of this one. It couldn't be settled, of course, struggle as we might and did, he finally (and injudiciously) trying to play birth and antiquity, and I "seeing" his Conqueror and "raising" him with Adam, whose direct posterity I was, as shown by my name, while he was of a collateral branch, as shown by his, and by his recent Norman origin; so we all processioned back to the drawing-room again and had a perpendicular lunch – plate of sardines and a strawberry, and you group yourself and stand up and eat it. Here the religion of precedence is not so strenuous; the two persons of highest rank chuck up a shilling, the one that wins has first go at his strawberry, and the loser gets the shilling. The next two chuck up, then the next two, and so on. After refreshment, tables were brought, and we all played cribbage, sixpence a game. The English never play any game for amusement. If they can't make something or lose something - they don't care which - they won't play" [5].

Diskursiv markerlərin praqmatik funksiyası dilçilikdə praqmatikvistiklər tərəfindən inamla müdafiə olunur [1, s. 169]. Hətta bağlayıcı və modal sözlərin mətn praqmatikasına təsiri diskursiv markerlərdən bəhs edilərkən "praqmatik markerlər" adlandırılmışdır. Modal sözlərin məzmununda bütövlükdə diskursa və ya onun seqmentlərinə təsir edəcək ehtimal, zərurət, təsdiq, inkar və s. modallıqlar vardır. Diskurs səviyyəsində modallıq diskursun seqmentləri arasında əlaqəni təmin etdiyi kimi, həm də diskursun seqmentləri arasındakı əlaqəni də göstərir. Yuxarıdakı misalda "Of course"(əlbəttə) qeyd olunan seqmentlər arasında yaqınlıq münasibətini göstərir.

Göründüyü kimi, ingilis dilində bağlayıcılar, ədatlar, bağlayıcılaşmış zərflər, artikllar, əvəzlilər, ön qoşmalar və s. markerlər diskursun hansısa seqmentini əhatə etdiyindən onların təsir dairəsi klauzlardan böyükdür.

İngilis dili üzrə aparılan çoxsaylı tədqiqatlarda diskursiv markerlərin ön qoşma və artikllar üzrə yeni faktları üzə çıxartdı. Ön qoşmalar ingilis dilində köməkçi sözlərdir və onlar yüksək işlənmə tezliyinə malikdir. Onun bağlama funksiyası hələ qədim filoloqlar tərəfindən də qeyd olunmuş, isim və əvəzlilər tərəfindən idarə olunduğu xüsusi olaraq fərqləndirilmişdir. Ön qoşmalar isimvə əvəzlilərdən öndə gəlməklə digər sözlərlə əlaqələnməni təmin edir. Belə ön qoşmalara "in", "on before", "after", "by" misal ola bilər:

Koqnitiv dilçilik meydana gələndə qədər ön qoşmaları nominativ vahidlər kimi işarələr sisteminə aid etmədilər. Bu barədə dilçilikdə tədqiqatlar dərinləşdikcə, ön qoşmalara yeni yanaşmalar meydana gəldikdən sonra onlar haqqında belə bir fikir formalaşmağa başlayır ki, ön qoşmalar tək-cə məkani deyil, həm də zamanı bildirir.

İngilis dilində ön qoşmaları tədqiq edən dilçilər bu qənaətdədirlər ki, ingilis dilində ön qoşmalar şeylərin və hadisələrin zaman və məkan baxımından kordinasiyasını bildirir. İ.P.Massalina qeyd edir ki, elə sadə üsullar vardır ki, obrazlı-sxematik mənə bir məkani situasiyadan digərinə, hətta qeyri-məkaniyə keçir. Bu mənada Hind-Avropa dillərində ön qoşmalar müxtəlif məkan, zaman, eləcə də dəyərləndirmə münasibətlərini bildirir [7]. "In", "on before", "after", "by" ön qoşmalarının isimlərlə birləşməsi dildə zaman, məkan və hərəkət semantikasını nitq anında ifadə olunan mənə ilə konkretləşdirir. Məsələn, ingilis dilində "before" (irəlidə), "after" (geridə), "next to" (yanışı) zərflər vardır ki, onlar kontekstdə obyektin yerləşmə yerini bildirir. Məsələn: in front of – irəlidə hansısa predmetlə bağlı olur, ön qoşma həmin sözlə məkani mənə konkretləşir. Digər misal: near – ətrafında (Hansı predmetin ətrafında olması qoşulduğu sözdən asılı olur). Misala müraciət edək:

1. "I stared at the ship. Glaringly lighted, it lay at anchor in the Tagus. Though I had been in Lisbon for a week, I hadn't yet got used to its carefree illumination. In the countries I had come from, the cities at night were black as coal mines, and a lantern in the darkness was more to be feared than the plague in the Middle Ages. I had come from twentieth-century Europe. The ship was a passenger vessel; it was being loaded.

I knew it was going to sail the next afternoon. I'd even practice before I went to sleep. I didn't want to be awakened by a policeman and say the wrong name before I'd collected my wits. I had to forget my old name completely. There is a difference between having no passport and having a false one. The false one is more dangerous. "I sold the two Ingres drawings. I received less for them than I had expected, but now I had money, more money than I had seen in a long time." Then one night I had an idea that stayed with me from then on.

Wouldn't it be possible for me to go to Germany with this passport? It was almost genuine, and why should anyone get suspicious at the border? I could see my wife again. I could appease my fears about her. I could ... "Schwarz looked at me" [4].

"In the Tagus" (Tağosda), "in Lisbon" (Lissabonda) ön qoşmalar vasitəsi ilə konkretləşmiş məkani münasibətlər bildirilir. Qeyd olunan marker diskursda özündən əvvəlki və sonrakı seqmentlər arasındakı məkani əlaqələnməni göstərir. Bəzən bu önqoşma konkret məkandan fərqli olaraq, mücərrəd yer anlayışına da artırıla bilər və qeyd etdiyimiz indikator rolunu da eyni dərəcədə yerinə yetirir (Məsələn: In the darkness). Başqa bir misal:

2. "You must know that feeling. Refugee jitters in their purest form. That tightening in the stomach, in the throat, and in the back of the eyes. Everything you've been trying to bury for years, all the things you've done your best to forget, that you've avoided like the plague, come to life again. Memory is a deadly disease for a refugee; it's his cancer of the soul." I tried to down it. I kept going to see those paintings of peace and quietness, the Sisleys and Pissarros and Renoirs; I spent hours in the museum but now it had the opposite effect on me. The pictures no longer pacified me they began to cry out, to challenge, to remind me ... of a country that hadn't yet been ravaged by the brown leprosy, of evenings in streets bordered by walls overgrown with lila, of the golden sunsets in the old city, of green belfries with swallows flying round them – and of my wife.

"I'm a plain man without any special qualities. For four years I had lived with my wife as most men do: peacefully, pleasantly, but without great passion. After the first few months our relationship had become what is called a happy marriage – a relationship between two considerate people who don't expect too much" [4].

"After" (sonra) ön qoşması diskursda nəql olunan qaçqınlıq həyatı və evlilik illəri ilə sonrakı həyatı diskurs seqmenti olaraq fərqləndirir və onların əlaqələnməsini təmin edir.

Diskursda ön qoşmalar kimi artikllar da marker roluna malikdir. Onlar köməkçi sözlər olmaqla isimlərin ayrılmaz hissəsi kimi ismi markerlər hesab olunur. Tədqiqatçılar belə hesab edirlər ki, artikllarda morfoloji, sintaktik və semantik əlamətlər vardır. İsmi nitq hissəsi kimi digər nitq hissələrindən fərqləndirən onun xüsusi markerləridir. Sintaktik əlaməti isə, isimlərin xüsusi qrupun sərhəddini bildirməsi ilə bağlıdır. Semantik əlamət isə, danışana və dinləyənə məlum olan predmet haqqında əlavə məlumat verməsi ilə bağlıdır. Artiklin bir sıra tədqiqatçıları onun situasiyadan asılı olaraq işləndiyi fikrini irəli sürürlər. Belə olan halda artiklların praqmatik funksiyasından asılı olaraq işləndiyini qeyd etməliyik. B. Frazer edir ki, cümlənin remasının müəyyənləşməsində onların qarşısında işlənən – only (yalnız/təkcə), just (yalnız), merely (ancaq, sadəcə olaraq), namely (şəxsən), solely (təkcə), at least (heç olmazsa), even (həmçinin), exactly (dəqiq), precisely (qıyası) artiklları diskursiv funksiyaya malikdir. İngilis dilində tema-rematik funksiya daşıyan artiklların digər dillərdə paralelləri vardır [1].

Müasir dövrdə artiklların dilin strukturundakı yeri barədə fikir müxtəlifliyi vardır; bir qrup dilçilər onları əvəzlilərə, digərləri isə sifətlərə aid edirlər. Lakin artiklların funksiyasını determinativlər sinfi ilə bağlayanlar məntiqi baxımdan düzgün mövqe tuturlar. M. Halliday və R. Hasan artiklları işarə və mənsubiyyət əvəzlilərinə daxil edirlər [2]. Beləliklə, artikllar kontekstdən asılı olaraq mətnin təşkilində mühüm rol oynayır və köhnə biliklə yeni bilik arasındakı qarşılıqlı əlaqəni təmin:

"When I was twenty-seven years old, I was mining-broker's clerk in San Francisco, and an expert in all the details of stock traffic. I was alone in the world, and had nothing to depend upon but my wits and a clean reputation; but these were setting my feet in the road to eventual fortune, and I was content with the prospect.

My time was my own after the afternoon board, Saturdays, and I was accustomed to put it in on a little sail-boat on the bay. One day I ventured too far, and was carried out to sea. Just at nightfall, when hope was about gone, I was picked up by a small brig which was bound for London. It was a long and stormy voyage, and they made me work my passage without pay, as a common sailor. When I stepped ashore in London my clothes were ragged and shabby, and I had only a dollar in my pocket. This money fed and sheltered me twenty-four hours. During the next twenty-four I went without food and shelter if" [6].

"When I stepped ashore in London my clothes were ragged and shabby, and I had only a dollar in my pocket" (Londonda sahilə çıxanda paltarlarım çırıq-çırıq idi, cibimdə isə yalnız bir dollarım var idi.) cümləsində "only" iyirmi yeddi yaşlı oğlanın uğurlu əmək fəaliyyəti, onun getdikcə artan uğurlarından məmnun olması, istirahət vaxtlarında qayıqla gəzməyə çıxması və bir dəfə dənizin dərinliyinə getməsi və kiçik bir qayığın onu xilas etməsindən və cəmi bir dollar pulu olmasından bəhs olunur. Diskursda "cəmi bir dollar" ifadəsində "cəmi" mikromətnin bütövlükdə semantikasına təsir edir. Qeyd olunan artiklin diskursiv funksiyası da bununla bağlıdır. Başqa bir misal:

"I am sorry if it is an inconvenience, but I must insist. Please change it; I haven't anything else." But he said that wasn't any matter; he was quite willing to let the trifle stand over till another time. I said I might not be in his neighborhood again for a good while; but he said it was of no consequence, he could wait, and, moreover, I could have anything I wanted, any time I chose, and let the account run as long as I pleased. He said he hoped he wasn't afraid to trust as rich a gentleman as I was, merely (Sadəcə ona görə) because I was of a merry disposition, and chose to play larks on the public in the matter of dress. By this time another customer was entering, and the landlord hinted to me to put the monster out of sight; then he bowed me all the way to the door, and I started straight for that house and those brothers, to correct the mistake which had been made before the police should hunt me up, and help me do it. I was pretty nervous; in fact, pretty badly frightened, though, of course, I was no way in fault; but I knew men well enough to know that when they find they've given a tramp a million-pound bill when they thought it was a one-pounder, they are in a frantic rage against him instead of quarreling with their own near-sightedness, as they ought. As I approached the house my excitement began to abate, for all was quiet there, which made me feel pretty sure the blunder was not discovered yet. I rang. The same servant appeared. I asked for those gentlemen" [6].

"He said he hoped he wasn't afraid to trust as rich a gentleman as I was, merely (Sadəcə ona görə) because I was of a merry disposition, and chose to play larks on the public in the matter of dress" (O, ümid etdiyini söylədi ki, mənim kimi zəngin bir

centlmenə güvənməkdən qorxmur, sırf şən xasiyyətli olduğum üçün (Sadəcə ona görə) və geyim məsələsində camaatın gözünü oxşamağı seçib.) cümləsində verilən “merely” diskursun seqmentləri arasında səbəb-nəticə effektini yaradan markerdir.

Nəticə: İngilis dilində diskursiv markerlər funksiyası çoxplənlidir. Onlar diskursun seqmentləri arasındakı əlaqəni göstərir.

Həmin əlaqələr bağlayıcılar, ədatlar, modal sözlər, bağlayıcılaşmış zərflər, əvəzlilər artikllar, ön qoşmalar və digər köməkçi sözlər vasitəsi ilə reallaşır.

Ədəbiyyat

1. Fraser, B. “Pragmatic markers”. // – Amsterdam, Netherlands, John Benjamins Publishing Company. Pragmatics, – 1996. No 6(2). P.167-190
2. Halliday, M.A.K. Cohesion in English / M. A. K Halliday, R Hasan. – London: Longman, – 1976. – 374 p.
3. Hemingway, Ernest. The old man and the sea: [Electronic resource]. URL: <https://www.shmoop.com/study-guides/literature/old-man-the-sea/quotes/strength-and-skill>
4. Remarque, Erich Maria. The night in Lisbon: [Electronic resource]. URL: <http://www.randomhousebooks.com/books/140315/>
5. Schiffrin, D. Discourse markers / D.Schiffrin. – Cambridge University Press, – 1987. – 318 p.
6. Twain Mark. The 1000 000 Bank-Note: [Electronic resource]. URL: <https://www.amazon.com/Mysterious-Stranger-Stories-Thrift-Editions/dp/0486270696>
7. Массалина, И.П. Дискурсивные маркеры в английском языке военно-морского дела. / И.П.Массалина, В.Ф.Новодранова. – Калининград: Издательство ФГОУ ВПО «КГТУ», – 2009. – 278 с.
8. Шустова, С.В, Царенко Н.М. Дискурсивные маркеры как средство формирования прагмалингвистической компетенции: [Электронный ресурс]. URL: <http://mlinguistics.ru › journal › article>.

Açar sözlər: *Diskurs, marker, pragmatika, seqment, əlaqə*

Key words: *Discourse, marker, pragmatics, segment, communication*

Ключевые слова: *Дискурс, маркер, прагматика, сегмент, связь*

Some features of discourse markers in English

SUMMARY

The article investigates some features of the intersegment communication of discourse markers in the English language and their role in the pragmatic load of the discourse. The analysis includes the research by D.Schiffrin, M.A.K.Halliday and R.Hasan, V.F.Novodranova as well as V.Fraser and I.P.Massali on discourse markers. Consideration of the problem posed in the article leads to the conclusion that discourse markers not only connect the segments of the discourse, but also show the connection among them. Discourse markers in English are multifaceted. They show the relationship between the segments of the discourse. These connections are established through conjunctions, particles, modal words, conjunctive adverbs, pronouns, articles, prefixes and other auxiliary words.

Некоторые особенности дискурсивных маркеров в английском языке

РЕЗЮМЕ

В статье рассматриваются особенности межсегментной связи дискурсивных маркеров в английском языке и их роль в прагматической нагрузке дискурса. В ходе анализа были привлечены исследования Д.Шиффрина, Халлидея и Хасана, В.Ф.Новодрановой, а также В. Фрейзера и И.П.Массали по дискурсивным маркерам. Рассмотрение поставленной в статье проблемы приводит к выводу, что дискурсивные маркеры не только связывают сегменты дискурса, но и показывают связь между ними. Дискурсивные маркеры в английском языке многогранны. Они показывают отношения между сегментами дискурса. Эти связи устанавливаются через союзы, обычаи, модальные слова, конъюнктивные конверты, местоимения, артикли, префиксы и другие вспомогательные слова.

Rəyçi: fil.f.dok. G.Müslümova